

8. Якименко О.О. Семантико-прагматичні особливості слова *письменник* як репрезентанта концепту / О.О. Якименко // Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – Кривий Ріг: КДПУ, 2011. – Вип. 6. – Ч. 2. – С. 228-235.

УДК 811.161.2'282.22(477.87)

ВІДСУБСТАНТИВНІ СУФІКСАЛЬНІ ІМЕННИКИ ЧОЛОВІЧОГО РОДУ В УКРАЇНСЬКИХ ГОВОРАХ ЗАКАРПАТТЯ

Фанта О.В., аспірантка кафедри української мови

Ужгородський національний університет

У статті описані словотвірні типи іменників, утворених від субстантивів за допомогою суфіксів *-ар*, *-ик* та *-ник*, в українських говорах Закарпаття.

Ключові слова: іменник, словотвір, суфікс, українські говори Закарпаття.

Фанта О.В. ОТСУБСТАНТИВНЫЕ СУФФИКСАЛЬНЫЕ ИМЕНА СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫЕ МУЖСКОГО РОДА В УКРАИНСКИХ ГОВОРАХ ЗАКАРПАТЪЯ / Ужгородский национальный университет, Украина

В статье описаны словообразовательные типы имен существительных, производных от субстантивов при помощи суффиксов *-ар*, *-ик*, *-ник*, в украинских говорах Закарпатья.

Ключевые слова: имя существительное, словообразование, суффикс, украинские говоры Закарпатья.

Fanta O.V. VIDSUBSTANTIVE SUFFIXAL NOUNS OF MASCULINE THE UKRAINIAN PATOIS OF TRANSCARPATHTIA / Uzhgorod National University, Ukraine

The article described creation of words types of nouns, formed from substantives by the suffixes of *-ar*, *-ik* and *-nik* in Ukrainian patois of Transcarpathian region.

Key words: noun, derivation, the suffixe, the Ukainian patois of the Transcarpathian region.

На сьогодні вважається найкраще дослідженням іменниковий словотвір, як узагалі в системі українського словотворення так і в окремих діалектних явищах української мови. Це пов'язано в першу чергу з тим, що іменник – це основна частина мови, він є своєрідним, його словотвірні явища відмінні від словотвірних явищ інших частин мови, іменник є найбагатшим класом слів.

Питання словотвору окремих закарпатських говірок розглядаються в дослідженнях таких науковців, як В.І. Добош (говірки долини р.Тур'ї) [6], І.Д. Пагіря (говірки західної Мукачівщини) [10], П.М. Лизанець (говірки Затисся Виноградівського району) [7], І.І. Фекета (закарпатські говірки) [14] та ін. Для нас особливий науковий інтерес становлять дослідження В.В. Німчука, зокрема праця “Спостереження над словотвором іменника в говірці села Довге Іршавського району (Суфіксація)” [9], див. ще [8]. Проте досі не створено цілісної праці про творення іменників у всіх говірках Закарпаття.

Метою нашої роботи є дослідження афіксального словотвору іменника в говірках Закарпаття, найтипівіше виявлення словотворчих засобів, простеження продуктивності словотвірних типів. Іменники чоловічого роду як в українській літературній мові, так і в ряді її говорів можуть утворюватися від іменників, прикметників, дієслів, рідше від числівників та прислівників, зокрема від іменників творяться за допомогою суфіксів *-ар*, *-ак*, *-ан*, *-ач*, *-иц'*, *-ок*, *-ур*, *-ик*, *-ник* та ін. За браком друкованої площі у цій праці розглядаємо лише частину відсубстантивних іменників чоловічого роду із суфіксами *-ар*, *-ик* та *-ник*, які належать до найпродуктивніших.

“Суфікс *-ар* (< *-арь* < *-arjъ*) являє собою запозичення, що проникло разом із запозиченими основами до мови найдавніших слов'ян через посередність германських із латинської (лат. *-ūrius*) ще в спільнослов'янську епоху” [2, с. 108]. У давньоруській писемності він появляється ще в середині XI ст. в Остромировому євангелії (*букарь* – *писар*, *владарь* – *володар*), але пізніше продуктивними, як уважав С.П. Бевзенко, залишаються такі утворення лише в українській та білоруській мовах [2, с. 108; 12, с. 55; 17: II, с. 22].

В українській мові суфікс *-ар* виявляє тенденцію до продуктивності в утворенні назв особи за різними ознаками (*кобзар*) та в утворенні конкретних предметів (*буквар*, *димар*) [4, с. 145; 11, с. 77]. Деривати із цим суфіксом Л.О. Родніна назвала “характерною рисою українського словотвору порівняно з іншими слов'янськими мовами” [11, с. 77]. На сьогодні продуктивний цей суфікс у закарпатських, бойківських, наддністрянських, лемківських, південнобесарабських, черкаських, волинських, поліських говірках [12, с. 55–56]. В. Німчук, досліджуючи іменний словотвір частини закарпатських говірок, назвав суфікс *-ар* чи не одним із найпродуктивніших в утворенні іменників чоловічого роду, а саме назв осіб [8, с. 3; 9, с. 177].

Л. Дика в говірках полісько-середньонадніпрянського порубіжжя спостерегла його продуктивність лише в назвах осіб (*д'огт'ар*), а в назвах конкретних предметів він узагалі не вживається [5, с. 10]. Г.В. Шумицька зазначала, що у творенні конкретних назв суфікс *-ар* “виступає здебільшого в запозичених назвах (*кант'ар* ‘вездечка’, що з угор. *kantar* ‘т.с.’, *траг'ар* ‘сволок’, пор. пол. *tragarz* ‘т.с.’” [15, с. 8].

Розглянемо словотвірні типи із суфіксом *-ар*, які утворюються в українських говірках Закарпаття.

1. Високопродуктивний тип назв осіб: **а)** назви осіб за професією або заняттям: *мис'кар* ‘майстер із виготовлення дерев'яного посуду’, *гори'чар* ‘т.с.’, *бл'дар* ‘т.с.’ (Ск, Дв, МР, ВБ; [П.Г.: 102; Бв.: 35]), *стол'ар* ‘майстер із виготовлення будь-яких дерев'яних виробів’ (Ск, НБ, ЛП, МУ, Нн), *дро'тар* ‘людина, яка в давнину виготовляла різні речі із дроту’ (ВБ, КбП; [П.Г.: 52]), *лиш'кар* ‘майстер із виготовлення дерев'яних ложок’ (ВБ; [П.Г.: 94]), *кори'тар*, заст. ‘майстер із виготовлення дерев'яних корит’ (КсП, Бг), *дах'ар* ‘людина, яка в давнину споруджувала дахи будинків’ (Бг; [П.Г.: 46]), *плот'ар* ‘майстер із виготовлення тинів, огорож’ (КсП, Бг, Лаз; [П.Г.: 144]), *коле'сар* ‘майстер коліс для возу’ (Лаз), *мли'нар* ‘мельник’ (КсП; [П.Г.: 103]), *пош'тар* ‘листоноша’ (Лаз), *гро'бар* ‘людина, яка копає могили’ (Лаз; [П.Г.: 40]), *ры(ш)бар* ‘рибалка’ (Кв, КсП; [Сб.: 307; П.Г.: 163]), *пчол'ар* ‘особа, яка тримає пасіку’ (НБ, Нн, МУ, КсП), *л'їжар* ‘лижник’, *цеп'нар* ‘той, що відає на весіллі спиртними напоями або розливає їх гостям’, *чіж'мар* ‘швець’, *шеф'тар* ‘дрібний торговець’ [Сб.: 162, 407, 416, 420], *бов'тар* ‘крамар’ [П.Г.: 15], *боч'кар*, *бод'нар* ‘виробник бочок’ [П.Г.: 16; Бв.: 36], *бути'нар* ‘лісоруб’ [П.Г.: 19; Бв.: 139], *вар'тар* ‘переробник шкур’ [П.Г.: 20; Бв.: 39], *вере'тар* ‘виробник простирадел’, *кори'мар* ‘корчмар’, *кра'мар*, *крамни'чар* ‘продавець; власник крамниці’ [П.Г.: 21, 86, 141], *пуш'кар*, *вадас'кар* ‘стрілець, мисливець’ [П.Г.: 160; Бв.: 39], *трумбе'тар* ‘майстер із виготовлення трембіт’ [Гриц.: 243]; пор. бойк. *Бод'нар* ‘бондар’, *волий'кар* ‘ремісник, що виробляє “шчети” для чесання вовни’ [Ониш., І: 63, 140], гуц. *бан'яр* ‘шаhtar; робітник, що чистить річку перед сплавом плотів’, *волов'ар* ‘майстер, що виробляє дерев'яні корита’, *веретен'ар* ‘майстер, що робить веретена’, *я(є)м'ар* ‘гробокопач’, *комин'ар* ‘майстер із виготовлення димарів’, *лин'вар* ‘той, хто робить линви’, *мит'ар* ‘той, хто збирає мито, податки’, *цапін'ар* ‘лісоруб, який працює із цапіною’ [ГГ: 21, 33, 34, 67, 100, 112, 123, 205], *блех'ар* ‘майстер, що покриває бляхою дахи’, *бів'тар* ‘купець’, *бунд'ар* ‘майстер, що робить бунди’ [СГГ: 201, 209, 263], *чобот'ар* ‘майстер із ремонту взуття’ [Нег.: 184], бук. *берд'арь* ‘майстер виготовляти берда’, *брамк'арь* ‘воротар’ [СБГ: 29, 38], зах.поліс. *собак'ар* ‘наймит, який доглядав панських собак’, *петл'ар* ‘мисливець, який ловить звірів за допомогою петель’ [Арк., ІІ: 160, 42]; **б)** назви осіб залежно від того, яку худобу вони доглядають: *віу'чар*, *ву'чар* ‘пастух овець’ (Лз; [Сб.: 43]), *вол'ар* ‘пастух волів; людина, яка тримає велику кількість волів’ (КсП; [П.Г.: 29]), *коро'вар* ‘пастух корів’ (Бг, Лаз; [П.Г.: 84]), *кон'ух'ар* ‘конох’ (Гр, Бг, Лаз; [П.Г.: 83]), *коз'ар* ‘пастух кіз’ (Бг, Лаз; [П.Г.: 81]), *баран'арь* ‘пастух баранів’, *ялох'арь* ‘пастух ялох’ (*тот, що з йалох'оу х'одит*), *янч'арь* ‘пастух ягнят’ [Гриц.: 264], *чере'дар* (Трс, Квс, КсП; [Сб.: 414]), *ско'тар* (Кл, КсП; [П.Г.: 177]), *сви'нар*, заст. ‘пастух (загальна назва)’ (Чн; [П.Г.: 171]); пор. бойк. *волов'арь* ‘пастух волів’ [Ониш., І: 140], гуц. *струн'арь* ‘пастух, який заганяє овець під час доїння до “струнки”’, [ГГ: 178], *баланч'ар* ‘вівчар’ [СГГ: 136]; **в)** назви осіб за іншими ознаками: *до'мар* ‘господар будинку; людина, яка не працює і постійно сидить вдома’ [П.Г.: 52], *звізд'ар* ‘учасник різдвяного дійства (вертепу)’ [П.Г.: 67].

2. Продуктивний тип назв конкретних предметів: *боч'кар* ‘велика посудина (бочка), в якій солили на зиму капусту’ (Гр), *кун'чар* ‘залишок недокуреної цигарки’ (Дб), *піч'кар* ‘прямокутний виріб із прісного тіста, спечений на плиті і використовуваний замість хліба’ [Сб.: 232], *бабч'арь* ‘підставка для биття коси’, *гачник'арь* ‘прилад із дерева, яким засувають гачник в гатки, в фартух’ [Бв.: 32, 46], *плит'арь* ‘широка дерев'яна ложка з діркою’ [Гриц.: 232], *студз'арь*, *спуз'ар* ‘дрючок, яким пригрібають жар’ [9, с. 174; Гриц.: 234]; пор. гуц. *хит'ар* ‘границя, межа між двома селами’, *цап'арь* ‘пристрій для перенесення сіна на плечах’ [ГГ: 201, 204], зах.поліс. *спин'яр* ‘хребет’, *стиж'ар* ‘місце, де ставлять стіжки’ [Арк., ІІ: 165, 173].

Суфікс *-ик* за своїм походженням спільнослов'янський. Вживався він в основному на позначення назв предметів (*вулик*, *горицик*, *віник* та ін.) та на означення здрібнілості чи пестливості (*возик*, *доцик*, *борицик*) [2, с. 109–110]. У ряді говорів української мови він є омонімічним [5, с. 6; 14, с. 8]. Т. Вендіна стверджувала, що мутаційний суфікс *-ик* в українській мові утворює три продуктивні типи – назви із значенням особи, назви на позначення предметності та назви комах; рідше використовується на позначення локативних назв [3, с. 79], див. також [12, с. 6].

Говірки Закарпаття виявляють такі словотвірні типи із цим дериватором:

1. Високопродуктивний тип назв конкретних предметів (часто із здрібнлним відтінком): *кент'арик* ‘верхній одяг; безрукавка’ (Дл), *фон'арик* ‘ліхтар’ (Ск, СП), *лампошик* ‘ліхтарик гасовий’ [Сб.: 159], *цапик*, ‘спеціальний пристрій у ткацькому верстаті, на який намотували уже готові прядивні нитки’ (Бз), *возик* ‘возик’ (Трс), *бутлик* ‘маленький бутель’, *з'воздик* ‘гвіздок’, *г'оубаник* ‘мала ковбича’, *жебик* ‘кишенька’, *кабатик* ‘мала жіноча сукня’, *керттик* ‘невелика ділянка землі коло хати’, *клепачик* ‘молоточок’, *кутик* ‘куток, в тому числі кут скатерті, простирадла, скатертини і т. д.’, *кутчик* ‘свинарник або відгороджений у хліві кут для свиней’, *п'окр'оучик* ‘мала ковдра, якою вкриваються’, *п'рутик* ‘палиця’, *путик* ‘стежечка’, *стул'чик* ‘стілець’, *тандж'ерик* ‘тарілочка’, *цвончик* ‘що-небудь дрібне, що виступає, вип'ячується’,

шурчик 'фартушок' [Сб.: 33, 46, 84, 137, 141, 144, 157, 250, 296, 303, 345, 349, 406, 426], пінц'ірошик 'складаний ніжик' (Ск), ґруник 'невелика вершина гори' [Гриц.: 82]; пор. бойк. бальчик 'весільний обряд, під час якого мати молодій дає родичам молодого подарунки', ватрик 'вуглик', вівсик 'гарний або поганий овес' [Ониш., I: 41–42, 86, 116], гуц. ґруник 'невисока гора; пагорб' (від ґрунь 'вершина гори'), ермик 'спеціальне ярмо для свиней та ягнят, щоб не робили шкоди', таборик 'табурет', чепелик 'малий складаний ніжик; саморобний ніж' (від чепіль 'т.с.') [ГГ: 54, 67, 180, 210], барионик 'оксамит, бархат', бервінчик 'барвінок', боканчик 'грубий шкіряний чоловічий черевик', борганік 'скеля або великий камінь' (від борган 'т.с.'), брайцарик 'манжет сорочки, переважно вишитої' [СГГ: 151, 169, 218, 224, 232], вужик 'гумовий рукав для велосипедної помпи', коцик 'вовняна нитка для вишивки на кіптарьї' (від коц 'ковдра') [Нег.: 45, 99], бук. базник 'бузина' [СБГ: 21], зах.поліс. циганік 'невеликий кишеньковий ніж' [Арк., I: 240], наддніс. вогник 'вид квітки', гистик 'палка з гострим кінцем для чищення плуга', кавальчик 'шматок', катранік 'ганчірка для миття посуду' (від катран 'ганчірка'), когутік 'лілія', лемешик 'леміш; частина рала, що підрізує шар землі знизу' [Шило: 75, 91, 134, 138, 145, 160].

2. Високопродуктивний тип назв осіб за різними ознаками (також нерідко із здрібнілим відтінком): бумбусик 'малий хлопчик з повнявим обличчям', вішчунік 'віщун', їсидик 'єврейчик', мелник 'мельник', летіник 'парубок', потик 'милий, улесливий молодий піп', д'ідик 'пестл. до д'ідо' (Ск, Нн, НБ, Бр, Лц, Чн, Гл, Гн), цімборик 'друг; товариш' [Сб.: 32, 39, 152, 170, 163, 258, 409], дичик 'малий дяк' [П.Г.: 48], боцик 'крихітка; про дитину товстеньку та круглу як м'ячик' [Бв.: 37]; пор. гуц. бранчик 'рекрут, новобранець' [СГГ: 233], летіник 'легінь' [Нег.: 105], зах.поліс. братик, хлопчик, д'ідик [1, с. 99].

3. Продуктивний тип назв фауни, переважно із пестливим відтінком: веприк 'кабанчик' (Ск, Вш, МР, Бр, Дв, Гн, Р, Лц, Чн, ВБ, КБП, ВВ, Вд, [Сб.: 36]), котик 'кошеня' (Ск, Нн, НБ, Гр, Дл), пєсик 'щєня' (Ск), гадик 'змія', зайчик 'заєць', когутік 'молодий півень', медведик 'шкідник сільськогосподарських культур, що підїдає їх коріння' [Сб.: 44, 119, 146, 170], каракулік 'кучерява вівця', вужик 'дуже мале слабе ягня' [Гриц.: 33, 64]; пор. гуц. кнурик 'морська свинка' [ГГ: 97], бабчик 'риба' (від бабєц 'т.с.'), бурчик 'бичок від 0,5 до року, який ще ссе корову' (від бурч 'т.с.') [СГГ: 122, 265], зах.поліс. котик, коник, лисик, воучик, пєсик [1, с. 99], наддніс. ведмедик 'шкідник, який зїдає коріння рослин', коник 'лоша', котик 'кошеня' [Шило: 68, 147, 150].

4. Продуктивний тип назв їжі та напоїв: плєцик 'оладка з кукурудзяної муки' (Дб), роглик 'тісто з варенням або горіхами всередині' (Ск, Вш; [Сб.: 308]), скіблик 'шматок чого-небудь' (від скобель 'обруч') (Вр), боґачик 'корж із кукурудзяної муки або густого некислої тіста з пшеничної муки, спечений на плиті' (зменш. до боґач 'т.с.'), концик 'відрізаний шматок ковбаси і под.' [Сб.: 28, 148], грісик 'манна крупа' [П.Г.: 44]; пор. бойк. бульманік 'печений на плиті коржик з муки, змішаної з картоплею' (від бульман 'картоплина') [Ониш., I: 76], гуц. кужуцик 'спеціальний обрядовий невеликий виріб з тіста' [ГГ: 106], бұдзик 'овечий сир зі свіжого молока у формі кулі; коли він висохне, з нього роблять бриндзу' [СГГ: 251], бук. боцик 'шматок гарячої мамалиги з бринзою всередині', вишник 'вишнівка' [СБГ: 37, 51].

Найпоширеніше морфологічне явище, яке відбувається на стику морфем при творенні слів із суфіксом –ик, –це чергування приголосних /к/ – /ч/ (д'ак – д'ичик), /ц/ – /ч/ (по^вк^ровіц – по^вк^робуцик, ку^ттиц – кутчик).

Суфікс –ник з походження складний. Він омонімічний і найбільшу продуктивність виявляє у назвах осіб. Розглянемо словотвірні типи, характерні для говірок Закарпатської області.

1. Високопродуктивний тип назв осіб за різними ознаками: олїїник, о^влїїник 'продавець олії, людина яка виготовляє олію' (Ск, КсП; [П.Г.: 125]), цир'коу^ник, цир'ку^ник 'людина, яка прислуговує у церкві' (Ск, МУ, Пл, СП, ВБ, КБП, КсП, Дл, Бг, МР, Бз, Гл, Тс), пчол'арник 'людина, яка тримає пасіку' (ЛП), суботник 'член секти, який святкує суботу замість неділі' (Ск, ЛП, Дв, Кл, МУ), ро^вбутник, знев. 'поганий робітник' (Ск, Дв), л^нісник (Нв), гайник 'працівник лісу' [П.Г.: 32], мїасник 'чоловік, який скуповував у людей свиней (корів) для наступного продажу; людина, яка заколювала свиней (корів) за гроші' (Ск), чил'адник 'людина' (Ск, Вш), голоу^ник 'убивця', гонихмар'ник 'міфічна істота', колхозник, заст. 'колгоспник', крьлосник 'один із дяків, що беруть участь у церковній відправі', міс'ачник 'лунатик, сновидя', нехарник 'брудний, неакуратний чоловік, хлопець', планетник 'волоцюга', позолотник 'який страждає хворобою Боткіна' (від позолота 'хвороба Боткіна'), пчул'ник 'бджоляр, пасічник', пїанішник 'п'яниця' [Сб.: 50, 137, 154, 174, 219, 232, 247, 304], візник 'візник, возій', к'нижник 'сектант', ко^лмірник 'завскладом, квартирант; староста на весіллі', на^лпасник 'кривдик' [П.Г.: 24, 80, 82, 111], пати^рник 'особа, яка відрізає папірки', тер'шник 'той, що носить тер'хи з полонини' (від тер'х 'вантаж'), пустел'ник 'помічник вівчара' [Гриц.: 20, 251, 265]; пор. бойк. базар'ник 'музикант' (від базар' 'вечірка з танцями'), болот'ник 'людина, що бродить по болоту', вичір'ник 'учасник вечорниць' [Ониш., I: 40, 65, 114], гуц. бджіль'ник 'пасічник', калягу^зник 'поганий, недбалый робітник' (від калягуз 'т.с.'), телет'ник 'пастух телят', флоер'ник 'той, хто грає на флюярі', холер'ник 'шибеник (про дитину)' [ГГ: 22, 89, 182, 198, 202], бариш'ник 'посередник при купівлі–продажу' [СГГ: 150], робіт'ник 'робітник', сухот'ник 'туберкульозник' [Нег.: 151, 165], наддніс. байоч'ник 'казкар', калит'ник 'листоноша' [Шило: 135].

2. Високопродуктивний тип назв заростів дерев, кущів, стебел та ін.: *вербник* ‘зарості молоді верби’ (Ск, Нн, Лаз, Лз, КсП; [П.Г.: 21]), *лозник* ‘зарості молоді лози’ (Дл), *дубник* ‘зарості дуба’ (МР, Дв, Бз), *березник* ‘зарості берези’ (Дв), *букник*, *бучник* ‘зарості бука’ (Ск, МР; [Сб.: 33]), *грабник* ‘зарості граба’ (МР), *акацник* ‘зарості псевдоакації’ (Бз), *бзінник* ‘зарості кущів бузини чорної’, *гушчауник* ‘гушавина, зарості’, *дынник* ‘тудиння гарбузів’, *ліщинак* ‘ліс з ліщини’, *трепетник* ‘осичняк’, *йафінник* ‘зарості кущів чорниці на полонині’ [Сб.: 23, 55, 65, 162, 353, 429], *ялиник* ‘хвойний ліс’, *ягідник* ‘сунічна ділянка’ [П.Г.: 233]; пор. бойк. *вільшник* ‘вільшняк’ [Ониш., І: 126], гуц. *тогодзник* ‘брусничник; місце, де ростуть брусниці’, *малиник* ‘зарослі малини’, *сухарник* ‘ліс, у якому багато сухостоїв’, *шкорушник* ‘зарості горобини’ (від *шкорух* ‘горобина’) [ГГ: 53, 119, 180, 217], *байтанник* ‘старий смерековий ліс’ [СГГ: 157], наддніс. *малиник* ‘місце, де росте малина’ [Шило: 167].

3. Високопродуктивний тип назв конкретних предметів: *горіничник* ‘спеціальна ганчірка, якою знімають каструлі з плити; рушник для каструль’ (Лз; [Бв.: 49]), *цигарник* ‘кисет для тютюну’ (Дв), *обручник* ‘палець, на який одягається обручка’ (КсП, Лаз), *пчужник* ‘пасіка’ (Дв), *стунник* ‘колодязь’ (від *студня* ‘т.с.’) (Тр), *млнник* ‘спеціальний мішок, в який мелють зерно’ (КсП), *ручник* ‘рушник’ (Бр, ВР, Лз, Ял, Пр, Дл, ВВ), *градусник* ‘термометр, градусник’ [Сб.: 58], *мотильник* ‘кожух з мотиллями’, *рукавник* ‘кожух з рукавами’ [Гриц.: 210]; пор. гуц. *игольник* ‘предмет для зберігання голок’ [ГГ: 85], *вазонник* ‘горщик для кімнатних квітів’, *кісник* ‘стрічка, яку вплітали у жіночу косу’ [Нег.: 31, 92], бук. *ббник* ‘горщик для випікання *ббви*’ [СБГ: 20].

4. Продуктивний тип назв будівель та їхніх частин: *тел’атник* ‘місце, де тримають телят’ (КсП, Лаз, Ял), *йаг’натник* ‘спеціальна огорожа, де тримають ягнят’ (Бг), *курник* ‘огорожа (або приміщення), де перебуває свійська птиця’ (Трс, Бг, Лаз, Кл, РК, Ял, Пр, Дл, Гд, Тр, ВБ, Дв, Гн, НБ, МУ, ЛП, Ск, Вш), *дымник*, *чадник* ‘димохід’ (Дл, Чн; [П.Г.: 48]), *комарник* ‘будівля для вівчарів’, *вівчарник* ‘ферма – будівля закритого типу’ [Гриц.: 216, 255].

5. Продуктивний тип назв рослин: *ичауник* ‘дика трава, формою подібна до щавеля’ (Ск, Дв), *нас’їнник*, *с’іменник* ‘огірок, залишений на насіння’ (Ск, Гр, Дб, ВВ, МР, Бр, Бз, Гн, Лз, Кл, Чн, ВЛ, Вр), *кроуник* ‘звіробій звичайний’, *осетник* ‘осот польовий’, *папоротник* ‘багатоніжка звичайна’, *чемерник* ‘буркун лікарський’ (від *чемер* ‘отруйна рослина’) [Сб.: 154, 215, 217, 414]; пор. бойк. *букетник* ‘кімнатна рослина’, *вовчуг* ‘вовчуг польовий’ [Ониш., І: 74, 138], гуц. *бабичник* ‘багаторічна трав’яниста рослина, яку використовують у народній медицині’ (за *тото бабичник*, *шо від бабичи* (вид шлункової хвороби) *помагати*) [ГГ: 19], *батіжник* ‘цикорій дикий, петрові батоги’ [СГГ: 154], наддніс. *лопатник* ‘великий стручок квасолі’ [Шило: 163].

6. Малопродуктивний тип локальних назв: *р’їтник* ‘поле, з якого знято картоплю’ (СП; [Сб.: 308]), *табачник* ‘поле, на якому ріс тютюн’ (Гн), *колопенник* ‘місце, з якого зняли коноплі’, *р’їтник* ‘місце, де знаходиться гравій, галька, ринь’ [Сб.: 148, 308]; пор. гуц. *ватерник* ‘частина стаї на полонині, де розкладають вогнище’, *кінник* ‘пасовище для коней’ [ГГ: 34, 94], *грядбчик* ‘загороджена невелика ділянка землі біля хати (для вирощування квітів, часнику, цибулі, петрушки тощо)’ (від *грядка* < *грядка*) [Нег.: 54].

7. Малопродуктивний тип назв їжі, посуду та предметів, пов’язаних із зберіганням чого-небудь (їжі або будь-яких ін. предметів): *росол’ник* ‘суп із квашеної капусти або з додаванням солених огірків’ (Ск, Нн, ВР), *судник* ‘шафа для посуду’ (Вш, КБП), *лж’ник* ‘полиця для ложок’ (ВБ, КБП, КсП; [П.Г.: 93]), *о’жшник* ‘начиння у вигляді корзинки або полицки з дірками для складання і зберігання ложок’ [Сб.: 214]; пор. бойк. *буляник* ‘пиріг з картопляною начинкою’ [Ониш., І: 75], гуц. *мел’їтник* ‘хліб з кукурудзяного борошна’ [ГГ: 106].

8. Непродуктивний тип знарядь праці: *брус’ник* ‘почеплена на пояс і схожа на різок дерев’яна посудина, у якій косарі тримають брусок’ (Ск, Вш), *у’гол’ник* ‘інструмент, яким вимірюють рівні кути будинку’ (Ск); пор. бойк. *втірник* ‘знаряддя, яким роблять утори’ [Ониш., І: 151], гуц. *гор’дник* ‘заступ, лопата’ [ГГ: 48].

Отже, *-ар*, *-ик* та *-ник* належать до найпродуктивніших суфіксів у творенні відсустантивних іменників чоловічого роду в українських говорах Закарпаття. Суфікс *-ар* частіше виступає у творенні назв осіб, суфікс *-ик* – у творенні демінутивів від назв конкретних предметів, *-ник* – у творенні назв осіб та конкретних предметів. Подібна картина спостерігається і в ряді інших говорів української мови.

СКОРОЧЕННЯ НАЗВ ОБСТЕЖЕНИХ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТІВ

Бг – с. Богдан Рахівського району, Бз – с. Березники Сваляв., Бр – с. Брід Іршав., ВБ – с. Великий Бичків Рахів., ВВ – с. Верхнє Водяне Рахів., Вд – с. Водиця Рахів., ВЛ – с. Великі Лази Ужгород., Вр – с. Ворочево Перечин., ВР – с. Верхні Ремети Берегів., Вш – с. Вишково Хуст., Гд – с. Гайдош Ужгород., Гл – с. Голубине Сваляв., Гн – с. Ганьковиця Сваляв., Гр – с. Грушово Тячів., Гр – с. Горонда Мукачів., Дб – с. Добрянське Тячів., Дв – с. Довге Іршав., Дл – с. Ділове Рахів., Зг – с. Загорб Великоберез., КБП – с. Кобилецька Поляна Рахів., Кв – с. Кваси Рахів., Квс – с. Квасово Берегів., Кл – с. Колочава Міжгір., КПс – с. Костева Пастіль Великоберез., КсП – с. Косівська Поляна Рахів., Лаз – с. Лазіщина Рахів., Лз – с.

Лозянський Міжгір., ЛП – с. Липецька Поляна Хуст., Лп – с. Лопухово Тячів., Лт – с. Люта Великоберез., Лц – с. Лецовиця Мукачів., МР – с. Малий Раковець Іршав., МУ – с. Мала Уголька Тячів., НБ – с. Нижній Бистрий Хуст., Нв – с. Новоселиця Виноградів., Нн – с. Нанково Хуст., Пл – с. Пилипець Міжгір., Пр – с. Перехресний Воловец., РК – с. Руські Комарівці Ужгород., Рс – с. Руське Мукачів., Ск – с. Сокирниця Хуст., СП – с. Синевирська Поляна Міжгір., Ст – с. Скотарське Воловецьк., ТП – с. Тур'я Поляна Перечин., Тр – с. Турички Перечин., Трн – с. Торунь Міжгір., Трс – с. Тросник Виноградів., Тс – с. Тарасівка Тячів., Тш – с. Тишів Воловецьк., Чн – с. Чинадієво Мукачів., Ял – с. Ялове Воловецьк.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Арк.** Аркушин Г.Л. Словник західнополіських говірок: У 2-х т. / Г.Л. Аркушин. – Луцьк: Вежа – 2000.
- Бв.** Бевка О. Словник-пам'ятник. Діалектний словник села Поляни Марамороського комітату / О. Бевка. – Ніредьгаза, 2004. – 180 с.
- ГГ** Гуцульські говірки. Короткий словник. – Львів, 1997. – 232 с.
- Гриц.** Грицак М. Скарби гуцульського говору: Росішка (вівчарство у текстах) / М. Грицак. – Львів, 2008. – 320 с.
- Негр.** Негрич М. Скарби гуцульського говору: Березови / М. Негрич. – Львів, 2008. – 224 с.
- Ониш.** Онишкевич М.Й. Словник бойківських говірок: У 2 ч. / М.Й. Онишкевич. – К.: Наук. думка, 1984.
- П.Г.** Піпаш Ю.О., Галас Б.К. Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області) / Ю.О. Піпаш, Б.К. Галас. – Ужгород, 2005. – 266 с.
- Сб.** Сабадош І.В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І.В. Сабадош. – Ужгород: Ліра, 2008. – 480 с.
- СБГ** Словник буковинських говірок / [за заг. ред. Н.В. Гуйванюк]. – Чернівці: Рута, 2005. – 688 с.
- СГГ** Словник гуцульських говірок // Гуцульщина: Лінгвістичні етюди. – К.: Наук. думка, 1991. – 308 с.
- Шило** Гаврило Шило. Наддністрянський регіональний словник / Гаврило Шило. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008 (Серія “Діалектологічна скриня”). – 288 с.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аркушин Г.Л. Іменний словотвір західнополіського говору: [Монографія] / Г.Л. Аркушин. – Луцьк: Вежа, 2004. – 764 с.
2. Бевзенко С.П. Історична морфологія української мови. Нариси із словозміни та словотвору / С.П. Бевзенко. – Ужгород: Закарпатське обласне вид-во, – 1960. – 415 с.
3. Вендина Т.И. Дифференциация славянских языков по данным словообразования / Т.И. Вендина. – М.: Наука, 1990. – 169 с.
4. Горпинич В.О. Сучасна українська літературна мова. Морфеміка. Словотвір. Морфонологія: [навч. посіб.]. – К., 1999. – 207 с.
5. Дика Л.В. Суфіксальний словотвір іменника в говірках полісько-середньонадніпряньського порубіжжя: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Л.В. Дика. – К., 2003. – 19 с.
6. Добош В.І. Із словотвору іменників говірок долини р. Тур'ї Закарпатської області / В.І. Добош // Доповіді та повідомлення Ужгородського університету. Серія філологічна. – 1958. – № 2. – С. 78-80.
7. Лизанець П.М. Українські південнокарпатські говірки Затисся Виноградівського району Закарпатської області / П.М. Лизанець. – Ужгород, 2008. – 440 с. (про іменниковий словотвір на с. 87-102).

8. Нимчук В.В. Словообразование именных частей речи в закарпатских верхнеприборжавских говорах: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 “Языки народов мира (украинский язык)” / В.В. Нимчук. – К., 1962. – 18 с.
9. Нимчук В.В. Спостереження над словотвором іменника в говірці села Довге Іршавського району (суфіксація) / В.В. Нимчук // Наукові записки Ужгородського університету: Діалектологічний збірник. – 1955. – Т. 14. – С. 169-192.
10. Пагирия И.Д. Из словообразования имен существительных в говорах западной Мукачевщины / И.Д. Пагирия // Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу: Тез. докл. – Воронеж, 1974. – С. 140-142.
11. Родніна Л.О. Суфіксальний словотвір іменників у сучасній українській мові / Л.О.Родніна // Словотвір сучасної української літературної мови. – К.: Наук. думка, 1979. – С. 57-118.
12. Сікорська З.С., Шарпило Б.А. Деякі закономірні риси системи словотворення іменників в українських говорах південно-східного мовного пограниччя / З.С. Сікорська, Б.А. Шарпило // Мовознавство. – 1970. – № 3. – С. 51-59.
13. Сіроштан Т.В. Формування словотвірної структури NOMINA LOCI в новій українській мові кінця XVII – початку XXI століття: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 – “Українська мова” / Т.В. Сіроштан. – Запоріжжя, 2011. – 20 с.
14. Фекета И.И. Названия женщин по роду деятельности и профессии в украинских говорах Закарпатья / И.И.Фекета // Совещание по Общеславянскому лингвистическому атласу: Тез. докл. – Воронеж, 1974. – С. 163-165.
15. Шумицька Г.В. Словотвір апелятивних іменників у північно-лемківських говірках української мови: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 “Українська мова” / Г.В. Шумицька. – Ужгород, 2010. – 19 с.
16. Яропуд Л.Г. Словообразовательная система суффиксальных существительных в западноподольском говоре (носитель процессуального и предметного признака; носитель признака): автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. филол. наук: спец. 10.02.02 “Языки народов мира (украинский язык)” / Л.Г. Яропуд. – К., 1988. – 23 с.
17. Słowski F. Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego // Słownik prasłowiański. – Wrocław; Warszawa; Gdańsk: Wydawnictwo PAN. – Т. I. – 1974. – S. 43–141; Т. II. – 1976. – S. 13–60; Т. III, 1979. – S. 11-19.

УДК 811.162.2'373.2

УСНО-РОЗМОВНА ЛЕКСИКА В ХУДОЖНІЙ МОВІ А.ЧАЙКОВСЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ПОВІСТІ “ОЛЮНЬКА”)

Федурко М.Ю., д. філол. н., професор

Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті на матеріалі повісті “Олюнька” простежено особливості вживання усно-розмовної лексики як елемента художньо-образної системи західноукраїнського письменника Андрія Чайковського.

Ключові слова: розмовне мовлення, усно-розмовна лексика, зменшено-пестливе слово, збільшено-згрубіле слово, фразеологізм.

Федурко М.Ю. УСТНО-РАЗГОВОРНАЯ ЛЕКСИКА В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ РЕЧИ А.ЧАЙКОВСКОГО (НА МАТЕРИАЛЕ ПОВЕСТИ “ОЛЮНЬКА”) / Дрогобыцкий государственный педагогический университет имени Ивана Франко, Украина.

В статье на материале повести “Олюнька” рассмотрены особенности употребления устно-разговорной лексики как элемента художественно-образной системы западноукраинского писателя Андрея Чайковского.

Ключевые слова: разговорная речь, устно-разговорная лексика, уменьшительно-ласкательное слово, уничижительное слово, фразеологизм.